

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.1.62](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.1.62)

УДК: 658:628.5

*Н. М. Чуприна,
к. е. н., доцент, декан економічного факультету
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»
ORCID: 0000-0002-4035-8934*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

*N. Chupryna
Candidate of economic sciences, Assistant professor, Dean of the faculty of the economics
Ukrainian State University of Chemical Technology*

FEATURES OF EVENTS OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED MANAGEMENT

У статті розглянуто особливості проявів еколого-орієнтованого управління на промислових підприємствах в сучасних умовах. Виділена сутність переходу та основні засади еколого-орієнтованого управління. Проаналізовано теоретичні та практичні підходи до застосування різних управлінських форм. Виділені складові процеси еколого-орієнтованого управління. Обумовлено необхідність визначення алгоритму, який дозволяє повністю враховувати всі рівні управління та досягати економічних та екологічних цілей. Виділені функції еколого-орієнтованого управління, які повинні врегульовувати управлінські процеси. Обумовлена складність персоналізації відповідальності, що зменшує швидкість сприйняття нових методів управління. Встановлено необхідність проведення досліджень, які нададуть підприємствам промисловості висококваліфіковані висновки та рекомендації стосовно усунення або попередження екологічних проблем. Наголошено, що екологічні стратегії розвитку повинні враховувати зміни у середовищі (внутрішньому і зовнішньому) та наявність ресурсного потенціалу.

The features of eco-oriented management at industrial enterprises in modern conditions are considered in the article. The essence of the transition and the basic principles of eco-oriented management are separated. Theoretical and practical approaches to application of various management forms.

The development of industrial enterprises in all countries has led to the need to introduce technological innovations in the direction of greening production and continuous implementation of ecocontrol in the dynamics. This monitoring makes it possible to track rather problematic territories in the light of environmental problems and to justify, at the state level, to interfere with the work of industrial enterprises in which emissions into the atmosphere of pollutants occupy leading positions.

Separate components of the eco-oriented management process. There is a need to define an algorithm that allows to fully take into account all levels of management and achieve economic and environmental goals. Separate Functions of eco-oriented governance, what are the governing processes. The complexity of responsibility personalization, which reduces the speed of perception

of new management methods, is conditioned. There is a need to carry out research that will provide industry experts with highly qualified conclusions and recommendations regarding the elimination or prevention of environmental problems. It is emphasized that environmental development strategies must take into account changes in the environment (internal and external) and the availability of resource potential.

One of the types of government intervention in such industrial enterprises is the provision of investments. These can be interest-free loans, subsidies, grants, tax breaks to overcome the eco-problems of these enterprises, both for the enterprises themselves and for third-party investors. In addition, this mechanism allows to create economic and technological opportunities for research institutes dealing with the problems of ecology and modernization of technological processes of harmful industries.

Ключові слова: *управління, еколого-орієнтований, розвиток, підприємства, ризику, ефект.*

Key words: *management, environment-oriented, development, enterprises, risks, effect.*

Актуальність. Розвиток еколого-орієнтованого управління повинен відбуватися з урахуванням особливостей стану економіки, а також з урахуванням змін внутрішніх і зовнішніх факторів. Еколого-економічне управління є необхідною передумовою подальшого функціонування всіх підприємств промисловості, і, на сьогоднішній день, його виникнення є результатом розвитку Світової економіки, тенденцій її глобалізації та критичним погіршенням екологічної ситуації в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання були висвітлені в роботах Данкевич Є. М., Чайкін О. В., Данкевич В. Є. [1], Жигірь А. А. [2], Іксарова Н.О. [3], Кравченко М. С., Погорелов В. М. [4], Кравчук Н., Кільницька О., Тарасович Л. [5] та ін. Проте необхідно зауважити, що на сьогодні актуалізується і набувають нового змісту питання впровадження на промислових підприємствах екологічних розробок та досягнення економічного та соціального ефекту при переході до еколого-орієнтованого управління.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей проявів еколого-орієнтованого управління.

Виклад основного матеріалу. Можливо виділити основні засади еколого-економічного управління:

– Управлінські форми, які включають в себе стратегічні та тактичні управлінські рішення з урахуванням інтересів екологічної складової, які є результатом державної політики в галузі екології.

Управлінські форми можуть бути правові, організаційно-правові та організаційні. Правові управлінські форми еколого-орієнтованого управління базуються на державних та міжнародних нормативно-правових актах. Саме їх дотримання дає можливість підприємству працювати в правовому полі, забезпечуючи можливість виходу як на внутрішні, так і на зовнішні ринки збуту. Необхідно зазначити, що управлінські форми (правові, організаційно-правові та організаційні) повинні реалізовуватися в рамках чинного законодавства.

– Управлінські методи, в склад яких входять різноманітні інструменти, націлені на аналіз, оцінку та прогнозування для застосування ефективних управлінських рішень.

Управлінські методи дозволяють вирішувати задачі, які поставлені перед підприємством. При еколого-економічному управлінні, запобігання та усунення екологічних проблем є першочерговим завданням, вирішення якого дозволяє забезпечити вищий рівень якості продукції, умов праці та зменшити забруднення навколишнього середовища. Застосовані таким чином управлінські методи дають можливість підприємству отримати економічний та екологічний ефект в результаті своєї роботи.

– Процес управління, до якого входить процес вибору оптимального рішення з багатьох альтернатив. Дане рішення має враховувати як економічні, так і екологічні інтереси.

Процес еколого-орієнтованого управління включає в себе постановку цілей, з урахуванням екологічної складової та можливих наслідків стосовно її зміни (поліпшення, погіршення або постійної екологічної ситуації, тобто застосування аналізу сценаріїв стосовно екологічної компоненти), планування та контроль. Планування та контроль повинні здійснюватися за всіма ключовими показниками, відслідковуватися динаміці їх зміна в той чи інший бік. Відповідальність за отримані результати повинні нести особисто управлінці (топ-менеджери). В зв'язку з цим розробляється чітка схема заохочення / покарання при досягненні / недосягненні поставлених цілей.

– Регулювання еколого-орієнтованого управління, а саме ведення досить гнучкої політики з урахуванням змін, які відбуваються як ззовні, так і в середині.

Основне завдання при регулюванні еколого-орієнтованого управління це підтримка основних екологічних показників роботи підприємства та досягнення їх запланованого рівня. В зв'язку з цим необхідно застосовувати різні прийоми регулювання еколого-орієнтованого управління, тобто зменшення негативного впливу навколишнього середовища та з середини самого підприємства, досягнення запланованих параметрів,

навіть при їх негативній зміні або зменшення динаміки зміни, забезпечення їх виходу на необхідний рівень. Це дасть можливість уникнути негативних непрогнозованих ситуацій та зменшити екологічні ризики.

– Контроль за результатами впровадження еколого-економічних управлінських рішень. Включає як контроль за економічними показниками в динаміці, так і за змінами в екологічній ситуації, які відбулися внаслідок певних управлінських дій.

Завдяки контролю досягається зворотній зв'язок, який показує як змінилися показники в динаміці і чи досягли вони запланованого рівня. Постійний контроль дає можливість коригувати управлінські дії. В зв'язку з цим необхідно проводити попередній, поточний та фінальний контроль результатів еколого-орієнтованого управління, що дає можливість виявити ефективно використання задіяних ресурсів (людських, фінансових, матеріальних та нематеріальних), які можуть бути власні або запозичені.

Основною проблемою в застосуванні засад еколого-економічного управління є розробка чітких послідовних кроків, а саме такого алгоритму, який дозволить повністю охопити всі рівні управління і підпорядкувати їх досягненню як економічних, так і екологічних цілей. Необхідно також виділити функції еколого-економічного управління, які повинні врегульовувати управлінські процеси:

– Чітке визначення місій та цілей підприємства з виокремлення екологічних настанов.

В місії та цілях підприємства повинні визначатися екологічні пріоритети, визначена їх роль в роботі підприємства та цільова аудиторія на яку впливає зміна екологічної складової. Така персоналізація дозволить кожному працівнику в компанії усвідомити важливість переходу до еколого-орієнтованого управління, що в свою чергу, призведе до більш швидкого сприйняття нових методів управління.

– Формування екологічних стратегій розвитку.

Екологічні стратегії розвитку це згруповані, систематизовані дії, які дозволяють досягти цілей підприємства з виокремленням екологічних настанов. Екологічні стратегії розвитку повинні враховувати зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, наявність ресурсів, які мають бути задіяні, виявлення екологічного потенціалу розвитку. Така стратегія дає можливість знаходити нові та розширювати існуючі ринки збуту з урахуванням мінливих потреб сучасного ринку.

– Дослідження сучасного стану екологічних проблем, які існують на підприємства (або їх попередження).

Виникнення екологічних проблем або попередження завжди потребує їх вивчення та вирішення. Вивчення екологічної проблеми може здійснюватися як співробітниками підприємства, так і сторонніми організаціями, спеціалісти яких можуть не лише виявити проблеми, але і запропонувати сучасні еколого-економічні методи їх вирішення. Основним лімітуючи фактором при цьому є час, який в більшості випадків є лімітованим. Такі дослідження нададуть можливість отримати промислового підприємству висококваліфіковані висновки та рекомендації стосовно екологічних проблем та їх усунення або попередження.

– Вибір найефективнішого варіанту розв'язання (запобігання) екологічних проблем.

При здійсненні вибору найефективнішого варіанту необхідно провести аналіз існуючих альтернатив. Детально розглянути можливість використання ресурсів, задіяних в кожному варіанті та їх можливе походження (власні чи запозичені) а також варіанти залучення відсутніх. Оцінити не лише економічну, але і екологічну ефективність. Це дозволить вибрати найефективніший варіант вирішення проблеми.

– Формування додаткової вартості виробленої продукції на підприємстві, з додаванням екологічної складової.

Додаткова вартість може бути розрахована окремими промисловими підприємствами, які при переході до еколого-орієнтованого управління мають новітні техніку та технологію та досягають на своїх підприємствах високого екологічного ефекту. Це все стало можливим завдяки залученню інвестиційних ресурсів (власних чи запозичених) та задіяні людського потенціалу. Саме через це формування додаткової вартості на таких промислових підприємствах є економічно обґрунтоване.

Підприємства, які хочуть перейти до принципів та методів еколого-орієнтованого управління, як правило, стикаються з низкою проблем, пов'язаних з:

– Вітчизняними нормативно-правовими актами з питань екології та їх узгодження із світовою практикою.

Нормативно - правові акти, які регулюють екологічні проблеми в різних країнах мають свої особливості. Саме це обумовлює необхідність їх детального вивчення та співставлення. Відповідність технологічного процесу та готового продукту стандартам якості та екологічної безпеки надає промисловим підприємствам переваги на внутрішньому та зовнішніх ринках.

– Неможливість побудувати чіткі довгострокові екологічні цілі, через те, що на них може вплинути неконтрольоване підприємством зовнішнє середовище.

Економічний стан в країні постійно змінюється, і, ці зміни не завжди є сприятливими для підприємства. Промислові підприємства повинні враховувати ці зміни та підлаштовуватись під нові вимоги ринку. Соціальні та культурні фактори обумовлені традиціями та звичками споживачів, які проживають на певній території та відносяться до певної етнічної групи. Зміна технологічних факторів призводить до появи принципово нових технологій, новацій, що призводить до модернізації чи повного переоснащення виробництва.

– Важкістю донести до всіх ланок менеджменту підприємства ідеологію еколого-економічного управління.

Людський потенціал, який може бути використаний в роботі підприємством є найціннішим фактором, який дає можливість промисловим підприємствам добиватися успіху. Однак, комунікації всередині самого підприємства можуть мати недоліки і, через це, не всі працівники знають про важливість переходу підприємства до еколого-орієнтованого управління.

– Впровадженням адекватних систем контролю та виявленням всіх переваг та недоліків такого методу управління, тощо.

Проблеми, з якими стикаються промислові підприємства можуть бути вирішені в процесі переходу до еколого-орієнтованого управління або на стадії підготовки до зміни принципів менеджменту підприємства. Через це перехід до еколого-орієнтованого управління можливо розподілити на декілька рівнів:

1. Розробка еколого-орієнтованої стратегії переходу:

- вивчення екологічних напрямків розвитку зовнішнього середовища;
- координування розробленої екологічно-орієнтованої стратегії з вже існуючими;
- визначення екологічних цілей розвитку та методів їх досягнення.

Це дасть можливість підвищити екологічний рівень життя населення та призведе до зміни еколого-економічних показників діяльності роботи самого підприємства.

2. Оптимізація екологічних завдань промислових підприємств:

- обґрунтування існуючих екологічних завдань
- оптимізація екологічних складових промислового процесу;
- знаходження рівноваги економічних та екологічних інтересів;
- визначення оптимальних шляхів еколого-орієнтованого розвитку.

Данні заходи призведуть до підвищення конкурентоспроможності підприємства, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках збуту. Вихід на нові ринки, оновлення контактів завжди несе багато ризиків, але підвищення екологічної складової підприємства надасть можливість їх мінімізувати.

3. Формування еколого-орієнтованого плану розвитку промислового підприємства:

- визначення завдань еколого-орієнтованого управління;
- визначення ієрархії важливості поставлених задач та час їх виконання;
- прогнозування перспектив переходу підприємства на засади еколого-орієнтованого управління;
- формування еколого-орієнтованої стратегії.

Завоювання лідируючих позицій на ринку можливо завдяки формуванню плану розвитку підприємства. Встановлення екологічних стандартів призводить до активізації як внутрішньої, так і зовнішньої політики підприємства, що робить їх більш сучасними в свідомості споживачів та підвищує імідж.

4. Формулювання еколого-орієнтованих завдань:

- обґрунтування обраної стратегії;
- визначення екологічних та економічних пріоритетів;
- визначення еколого-орієнтованих переваг роботи промислового підприємства.

Завдання, які стають перед підприємством при переході до еколого-орієнтованого управління можуть змінити його попередні вимоги до внутрішнього та зовнішнього середовища. Саме ці зміну можуть привести до зміни як партнерів, постачальників, так і штатних працівників. Це може принести як позитивні, так і негативні наслідки для роботи підприємства в цілому.

5. Проектування оперативних еколого-орієнтованих завдань:

- визначення управлінських засад;
- обґрунтування суті еколого-орієнтованого управління.

Вірно виконані еколого-орієнтовані завдання створюють умови для успішного втілення екологічних та економічних пріоритетів підприємства. Прецедент успішного еколого-орієнтованого управління надає можливість підвищити кількість промислових підприємств, які віддають пріоритет екологічним стандартам.

6. Система контролю:

- визначення показників, які дозволять виявити зміну екологічної ситуації;
- виявлення основного пріоритету, такого як забезпечення профілактичних засад запобігання екологічної проблеми;
- коректування стратегічних та оперативних еколого-орієнтованих цілей.

Усі підприємства промисловості, з огляду на екологічну складову, умовно можна розподілити на два види: екологічно небезпечні та екологічно орієнтовані (рис. 1).

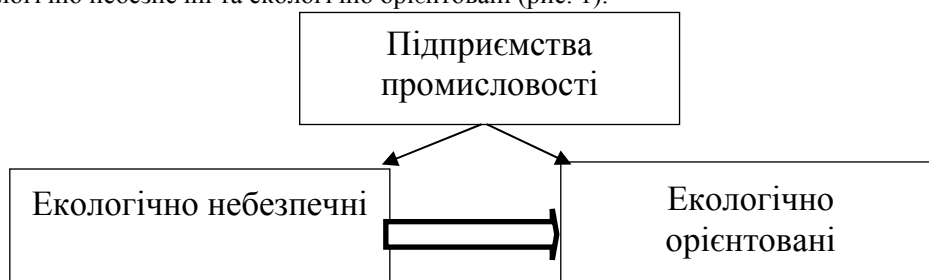

Рис. 1. Види підприємств, з огляду на їх екологічну орієнтованість

До сприятливих правових, економічних, інноваційних зрушень, які можуть призвести до екологізації виробництва ми можемо віднести:

– законодавство, яке становить певні обмеження для функціонування підприємства з огляду на екологічну складову;

– збільшення ринків збуту продукції (зокрема збільшення експорту продукції в країни, де існують досить вагомі економічні та правові бар'єри для виходу на внутрішній ринок з екологічно шкідливою продукцією (або з продукцією, виробництво якої є екологічно небезпечним);

– держзамовлення;

– надання пільгового кредитування (або взагалі державні дотації) на модернізацію виробництва, метою якої є побудова екологічно орієнтованого підприємства;

– екологічна безпека в районі розташування самого підприємства;

– часті професійні захворювання працівників підприємства, що спричиняє досить великі збитки підприємству (як матеріальні, так і моральні).

Аналізуючи стан людського потенціалу на екологічно небезпечних підприємствах, ми можемо зазначити що:

– підприємства втрачають висококваліфікованих працівників, які мають досвід роботи, що може привести до зниження продуктивності праці;

– підприємство набуває негативний імідж серед працівників і, як наслідок, досить суттєво знижується виробничий потенціал підприємства;

– виплати підприємства працівникам, які втратили своє здоров'я через екологічну небезпечність виробництва, є досить великими в своїй сукупності.

На сьогоднішній день велика кількість підприємств хімічної промисловості потребує перебудови та модернізації з точки зору екологічного захисту. Ця перебудова має бути націлена не лише на відновлення працездатності підприємства, але і його оновлення завдяки новітнім технологіям і, безумовно, враховуючи новітні розробки вітчизняних та іноземних вчених у сфері екологічної безпеки промисловості в цілому.

Досить перспективним напрямком застосування зазначених заходів є надання сприятливих умов для розвитку екомаркетингу на підприємствах промисловості. Це буде можливо за умови, коли на підприємствах з'явиться впевненість в тому, що, застосовуючи екомаркетингу, вони отримають підтримку держави та буде застосована цілеспрямована політика, пов'язана з обґрунтованою нормативно-правовою базою.

Висновок. Розвиток промислових підприємств в усіх країнах призвів до необхідності впровадження технологічних новацій в напрямку екологізації виробництва та постійного здійснення екоконтролю в динаміці. Цей моніторинг дає можливість відстежувати досить проблемні території з огляду на екопроблеми та обґрунтовано, на державному рівні, втручатись в роботу промислових підприємств, у яких викиди в атмосферу забруднюючих речовин займають лідерські позиції. Одним з видів втручання держави в роботу таких промислових підприємств є надання інвестицій. Це можуть бути безпроцентні кредити, субсидії, гранти, податкові пільги на подолання екопроблем цих підприємств як для самих підприємств, так і для сторонніх інвесторів. Крім того, такий механізм дозволяє створювати економічні та технологічні можливості для дослідних інститутів, що займаються проблемами екології та модернізації технологічних процесів шкідливих виробництв. Надалі, виникає завдання налагодження тісних взаємозв'язків між науковцями-екологами та промисловими підприємствами щодо розробки дієвих методів запобігання екологічним кризам, або оперативного усунення їх наслідків.

Література.

1. Данкевич Є. М., Чайкін О. В., Данкевич В. Є. Організаційні методи імплементації екологічно сертифікованого виробництва. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2017. № 1(7). Р. 17–23.

2. Жигір А. А. Фінансові аспекти еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності. *Ефективна економіка*. 2015. №9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2015/37.pdf

3. Іксарова Н. О. Розвиток еколого-орієнтованого бізнесу як фактор підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки. *Фінанси, учет, банки*. 2014. № 1(20). С. 122–128

4. Кравченко М. С., Погорелов В. М. Екологічне підприємництво в Україні: сутність поняття, сучасний розвиток і перспективи цього виду діяльності в країні. *Вісник Приазовського державного технічного університету* : зб. наукових праць. ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2017. Вип. 34. С. 361–368.

5. Кравчук Н., Кільницька О., Тарасович Л. Біоекономіка: генезис і сучасні імперативи. *Бізнес Інформ*. 2018. № 2. С. 8–18.

References.

1. Dankevych Ye. M., Chajkin O. V., Dankevych V. Y. (2017) “Organizational methods of implementation of ecologically certified production”, *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, vol. 1(7), pp. 17–23.

2. Zhyhir' A. A. (2015) “[Financial aspects of ecological and economic regulation of entrepreneurial activity]”, *Efektivna ekonomika*, vol. 9, [Online], available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2015/37.pdf

3. Iksarova N. O. (2014) "Development of eco-oriented business as a factor of increasing the international competitiveness of the domestic economy", *Fynansy, uchet, banky*, vol. 1(20), pp. 122–128.
4. Kravchenko M. S., Pohorelov V. M. (2017) "Environmental entrepreneurship in Ukraine: the essence of the concept, current development and prospects of this type of activity in the country", *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu : zb. naukovykh prats'. DVNZ «PDTU»*, vol. 34, pp. 361–368.
5. Kravchuk N., Kil'nits'ka O., Tarasovych L. (2018) "Bioeconomics: genesis and modern imperatives", *Biznes Inform*, vol. 2, pp. 8–18.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2019 р.